

El present treball¹ té com a objectiu prioritari recollir i analitzar amb un enfocament sociolingüístic els canvis esdevinguts a l'Alguer els últims anys en relació amb el marc legal en matèria lingüística i llur incidència en l'escola, que paradoxalment potser ha estat l'àmbit públic que més se n'ha pogut beneficiar, malgrat la decisió del passat 4 de juliol de 1994 de la Cort constitucional italiana de declarar inconstitucional el títol de la Llei regional 410 relatiu a l'ensenyament del sard i del català de l'Alguer.

1. LA CONSTITUCIÓ ITALIANA I LA LLEI REGIONAL 410

Malauradament encara avui el català de l'Alguer no disposa oficialment d'un reconeixement ni, doncs, d'un marc legal que en possibiliti l'inici efectiu de la recuperació lingüística o, com a mínim, que en freni la substitució lingüística. En aquest sentit, des del novembre del 1993 s'estava a l'espera del dictamen de la Cort constitucional italiana en relació amb la Llei regional núm. 410 de *Tutela e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*. Aquesta llei, però, aparentment massa ambiciosa —com veurem més endavant— per a iniciar a desenterenyinar el centralisme lingüísticocultural de l'Estat italià (BOSCH 1994a, 15; BOSCH 1994b, 73), va topar amb l'immobilisme i el desinterès del Govern italià per dos motius jurídics bàsics: la Llei reconeixia una certa capacitat autònoma d'actuació política en matèria d'or-

1. Comunicació presentada al VI Congresso (III Internazionale) di Studi Catalani (Càller, 11-14 d'octubre de 1995). Se n'ha publicat una versió parcial i reduïda dins BOSCH, 1995b.

denació educativa i de reforma del currículum escolar i preveia la possibilitat que el sard i el català de l'Alguer poguessin esdevenir llengües d'ensenyament, pressupòsits que, segons l'esmentat dictamen de la Cort constitucional núm. 290 de 4.7.1994, assumien competències restringides constitucionalment al Ministeri de la Pública Instrucció i, per tant, no previstes en l'Estatut regional sard. De tota manera, veurem que en relació amb la integració de les matèries educatives la Llei regional ja preveia la creació d'un *Istituto dell' 'intesa' fra Regione e Stato* a través del qual el ministeri es podia reservar el dret de veto (SECHI 1993b, 4).

Finalment, però, es confirmà allò que tothom *esperava* perquè, de fet, la Llei ja no va tenir un consens gaire ampli entre les diverses forces polítiques regionals.² Per altra banda, alguns sectors polítics ja havien denunciat que era un error d'estratègia política no acceptar *a priori* les reticències del poder central sobre els aspectes de la llei considerats il·legítims constitucionalment,³ atès que ja s'hauria pogut aplicar la resta del text des de finals de 1993, reservant-se la Regió la possibilitat d'aprovar *a posteriori* el text integral i traslladar-lo a la valoració de la Cort constitucional, d'acord amb l'estratègia adoptada pels friülans (SECHI 1993b, 4).

Vegem, primerament, el tortuós trajecte recorregut per aquesta llei:

a) El 3 d'agost de 1993 el Consell Regional de Sardenya aprova la llei regional 410 «*Tutela e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*». Aquest primer text fou rebutjat pel Govern central perquè, entre altres motivacions polítiques, contenia defectes de forma considerables. Per altra banda, no reconeixia la particularitat lingüística de l'Alguer (SECHI 1993a, 3).

b) El 7 d'octubre de 1993 el Consell Regional aprova el nou text de la llei regional. Aquesta segona redacció reconeixia explícitament l'especifici-

2. Per un sol vot de diferència, el Consell Regional de Sardenya decidí finalment de no alterar els articles 23 i 24 de la Llei regional, desconsiderant així els suggeriments del Govern de l'Estat.

3. Després del dictamen desfavorable de la Cort constitucional, l'aleshores assessor regional de Cultura, el democratacristià Alberto Azzena, declarà: «*Forse sarebbe stato meglio scindere la parte generale della diffusione della cultura da quella che riguarda la scuola. Ero di questo parere, ma abbiamo dovuto seguire la linea prevalente del consiglio regionale, che in verità mi è parsa caricata di valori politici e ideologici che andavano al di là dell'esigenza di valorizzare la cultura sarda [...] Se fossimo stati più ragionevoli, più pragmatici, forse avremmo potuto superare i contrasti del governo. Noi proponevamo di prevedere in legge la semplice integrazione delle materie scolastiche, il consiglio regionale, per difendere l'autonomia sarda, ha preferito insistere sulla previsione di materie nuove*» (La Nuova Sardegna, 14.7.1994).

tat lingüística algueresa amb paridignitat respecte al sard, sota la denominació oficial de *lingua catalana di Alghero*.⁴

c) Reaprovada sense modificacions el 3 de novembre de 1993 per part del Consell Regional sard, el govern Ciampi, qüestionant novament la legalitat de dita llei regional, la trasllada a la valoració de la Cort constitucional italiana.

d) Amb una sentència del 4 de juliol de 1994 la Cort constitucional declarava la il·legimitat constitucional dels articles 23 («*Intervento della Regione nella scuola sarda*») i 24 («*Integrazione degli ordinamenti e dei programmi scolastici*») i, doncs, de tot el títol IV de la llei («*Attività della Regione nella integrazione dei programmi scolastici e nella sperimentazione*») en els termes següents:

1. *«L'esame delle disposizioni contestate nell'ambito della complessiva disciplina predisposta non lascia dubbi sul fatto che gli interventi previsti sono diretti a incidere illegittimamente sulla competenza di esclusiva spettanza dello Stato, concernente la determinazione degli insegnamenti curricolari mediante l'inserimento nei programmi scolastici di nuove materie [...]. In materia di istruzione e di ordinamento degli studi, la ripartizione delle competenze fra lo Stato e la regione Sardegna è tale che al primo spetta il potere di stabilire le 'norme generali', dirette a garantire il godimento del diritto sociale all'istruzione in condizioni di eguaglianza, mentre alla seconda compete l'emanazione delle norme di attuazione e di integrazione».*

2. *«Nell'ambito della potestà di determinazione delle norme generali spetta allo Stato individuare le discipline oggetto di insegnamento in ciascun tipo di scuola, oltre a stabilire l'orario di studio da dedicare a ogni disciplina. Non v'è dubbio, infatti, che, al fine di garantire un trattamento scolastico in condizioni di eguaglianza a tutti i cittadini, occorre assicurare un minimo di omogeneità dei programmi scolastici. Tale esigenza, per quel che concerne la scuola dell'obbligo, va collegata, in particolare, alla necessità di garantire a tutti, in modo sostanzialmente eguale, l'alfabetizzazione e un livello minimale di cultura generale, mentre, per quel che riguarda l'istruzione superiore, è connessa al riconoscimento del valore legale dei titoli di studio. E da questa esigenza non può discostarsi la Regione Sardegna nell'esercizio della compe-*

4. Vegeu *infra* reproduït l'art. 2 del títol I de la Llei. L'Estatut municipal de l'Alguer adopta en l'art. 9 la denominació «*lingua catalana nella variante algherese*». Contràriament, com fa notar C. Sechi, avui síndic de l'Alguer, en el projecte de la llei de 1990 constava únicament com a «*parlata locale*» (SECHI 1993a, 3).

tenza legislativa di attuazione e di integrazione ad essa attribuita dal proprio Statuto, il cui contenuto è diverso tanto dall'attribuzione della potestà legislativa di tipo concorrente alle province autonome di Trento e di Bolzano a tutela delle minoranze linguistiche presenti nel proprio territorio, quanto dalle garanzie riconosciute alla Regione Valle d'Aosta in relazione agli adattamenti alle necessità locali da apportare agli insegnamenti scolastici in cooperazione con il ministero» (PERETTI 1994, 3).

Ara bé, si tenim en compte, tanmateix, que l'art. 5 de l'Estatut especial de Sardenya (títol II «Funzioni della Regione») preveu vagament que la Regió pugui assumir la integració de programes escolars⁵ («Salva la competenza prevista nei due precedenti articoli, la Regione ha facoltà di adattare alle sue particolari esigenze le disposizioni delle leggi della Repubblica, emanando norme di integrazione ed attuazione, sulle seguenti materie: a) istruzione di ogni ordine e grado, ordinamento degli studi [...]»),⁶ el dictamen de la Cort constitucional, que nega aquesta possibilitat a la Regió sarda, parteix d'una interpretació clarament restrictiva de l'Estatut especial i, en conseqüència, també de l'art. 6 de la Constitució («La Repubblica tutela con opposte norme le minoranze linguistiche»). D'aquesta opinió era l'aleshores president regional, Antonello Cabras: «Nel prendere atto della decisione della Corte costituzionale non si può non sottolineare come ancora una volta una rigida applicazione di una norma statutaria contrasti con il nostro buon diritto di integrare i programmi scolastici in materia di lingua e cultura sarda. Infatti la legge prevedeva solo l'integrazione accompagnata dall'istituto dell'intesa, lasciando pertanto un potere di veto eventuale all'autorità statale» (La Nuova Sardegna, 14 de juliol de 1994). Amb tot, no ens enganyem:

5. Tot i que M. Teresa Pinna Catte afirma que «la Regione [sarda] non ha saputo neanche esercitare i poteri, se pur, limitati, contemplati nell'art. 5 dello Statuto, relativamente all'istruzione. [...] Nessuna iniziativa è andata finora in porto per adattare la scuola alle peculiari esigenze della società sarda, per assicurare alla lingua e alla cultura sarda uno spazio ufficiale nell'orario scolastico e nei programmi di insegnamento», creu que «questa facoltà di adattare e integrare le leggi statali, prevista dall'art. 5 dello Statuto sardo, non è certo uno strumento culturale nell'Isola attraverso la scuola» (PINNA 1992, 253).

6. Statuto speciale per la Sardegna (9 de març de 1948). Si comparem aquest art. 5 amb l'art. 87 del Statuto speciale per il Trentino-Alto Adige (13 de març de 1948) en relació amb el reconeixement del ladí, ja veurem que la distància competencial és abismal: «È garantito l'insegnamento del ladino nelle scuole elementari delle località ove esso è parlato»; o bé amb l'art. 84 que, per acords de caràcter internacional, dóna una clara idea de les àmplies possibilitats autònomes en matèria de política lingüística per a la protecció de l'alemany: «Fermo restando il principio che nella Regione la lingua ufficiale è l'italiano, l'uso della lingua tedesca nella vita pubblica viene garantito da quanto in materia dispongono le norme contenute nel presente Statuto e nelle leggi speciali della Repubblica.» Per a més detalls, vegeu PINNA 1992, 572-590.

el problema de fons continua essent la manca de definició de l'Estat italià quant al reconeixement oficial de les minories lingüístiques i l'etern ajornament de l'aprovació d'una llei estatal com la núm. 612 «*Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche*» del 1987 (vegeu SCHIAVI 1991, 137-138; SECHI 1991, 5; PINNA 1992, 257-259), amb la qual cosa l'art. 6 del text constitucional resta buit de contingut.

És clar que la no-promulgació d'aquesta primera formulació de la llei regional és la gran oportunitat perduda per al reconeixement del català. El títol 1, que recollia els principis i finalitats de la llei, adoptava de manera explícita en l'art. 2 el criteri de territorialitat⁷ per a l'inici del procés de reconeixement oficial i efectiu del català de l'Alguer complementàriament al del sard a la resta de l'illa de Sardenya,⁸ la qual cosa es podia traduir, implícitament, en el reconeixement del català com a llengua pròpia de l'Alguer («*La medesima valenza attribuita alla cultura ed alla lingua sarda è attribuita, con riferimento al territorio interessato, alla cultura ed alla lingua catalana di Alghero*») i en l'exclusió d'una triple oficialitat català-sard-italià semblant a la de la Val d'Aran. A més, l'art. 37 («*Tutela della cultura e della lingua catalana di Alghero*») reconeixia l'oficialitat del català tant a l'ensenyament com a l'administració: «*Quanto disposto nel precedente Titolo IV e nel presente Titolo V [‘Uso della lingua sarda nella Pubblica Amministrazione’] con riferimento alla cultura e alla lingua sarda si applica altresì, con riferimento al territorio interessato, alla cultura e alla lingua catalana di Alghero.*» Així, per exemple, com que l'art. 33 preveia la possibilitat d'usar la llengua sarda en la correspondència i en les comunicacions orals dels ciutadans adreçades a l'Administració regional i a les locals, el català de l'Alguer hauria pogut ésser emprat a l'Administració local; l'art. 36, que alludia als mecanismes que havien de regir la restitució dels topònims en llengua sarda —per bé que sota l'acceptació oficial d'una fórmula bilingüe sard-italià—, permetia que a l'Alguer s'hagués pogut adoptar el mateix criteri amb la fórmula català-italià, que de fet ja recull l'Estatut municipal de l'Alguer.⁹

7. Aquest criteri no s'ha d'identificar amb el criteri de territorialitat que defineix justament Joan Martí i Castell aplicat al respecte del dret d'hegemonitzar la llengua que és pròpia del territori i de fer-la esdevenir única llengua oficial (MARTÍ 1992, 68-69 i 154), sinó al fet d'excloure implícitament el sard del procés de recuperació lingüística a l'Alguer i, doncs, l'adopció del criteri de personalitat sard-català (no pas el català-italià, òbviament).

8. Resta pendent encara la discussió sobre la pertinença o no del gallurès i el sassarès, al nord de l'illa, a la comunitat sardoparlant (PITTAU 1991, 85-93). En canvi, veurem que amb el nou projecte de llei regional es preveu per primera vegada el reconeixement del tabarquí o genovès de les illes del Sulcis, al sud-oest de Sardenya.

9. Vegeu *infra* reproduït l'art. 9.3. de l'Estatut municipal de l'Alguer.

2. LA NOVA LLEI REGIONAL I EL RECONeixEMENT DEL CATALÀ

Des que el passat 4 de juliol de 1994 la Cort constitucional italiana declarava la il·legimitat constitucional del títol IV de la llei regional, ha calgut esperar fins al març de 1995 perquè se'n tornés a parlar, després d'una maniobra política del Psd'Az (Partito Sardo d'Azione): aquest partit regionalista autonomista, després del seu congrés nacional del 12 de març, pressionà el Govern regional perquè revisés les normes sobre la llengua i la cultura sardes. La nova llei, doncs, ha començat a caminar políticament no per consens polític ni per convenciment ideològic, sinó per salvar l'estabilitat política de l'actual Govern regional: el 16 de març de 1995 la Junta de Govern regional començà a discutir la nova llei, que quedà enllestida per a la discussió en Consell al final del mateix mes.

Com que fins ara (1996) el nou projecte de llei encara no ha estat discutit en el Consell Regional, no vull entrar en judicis sobre l'hipotètic reajustament competencial de la llei (PERETTI 1995, 4), perquè encara podria haver-hi modificacions, però cal d'esperar que finalment el Govern central no continuï obstaculitzant el desplegament de la llei i que abandoni la línia d'intransigència i intolerància. Giovanni Lilliu, també sense voler emetre opinions prematures, explicità que *«dalla lettura che ne ho fatto, trovo il nuovo testo legislativo migliorato rispetto al vecchio»* perquè, segons l'estudiós sard, *«restano fermi i principi e le finalità dai quali trae fonte e a cui mira la legge»* i *«in meglio, si rivela l'insieme degli strumenti operativi per l'attuazione del provvedimento»* (LILLIU 1995, 38).

De tota manera, havent pogut consultar el nou projecte de llei regional *«Tutela e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna»* que ha de discutir de nou el Consell Regional, de la relació inicial que en justifica la reelaboració¹⁰ es desprèn que el títol IV *«Integrazione programmi scolastici nell'ambito dell'autonomia didattica delle scuole»* és un clar reajustament substancial de la precedent Llei aprovada pel Consell Regional, perquè ha tingut en compte les restriccions formulades per la Cort constitucional i a més ha hagut d'adaptar-se quant a ensenyament i ordenació educativa, per no entrar novament en contradicció legal amb el Ministeri

10. *«La scelta di una rielaborazione del testo legislativo, alla luce della citata sentenza della Corte Costituzionale, è sembrata preferibile all'ipotesi, prospettata, di una promulgazione senza il titolo IV, in quanto la legge sarebbe risultata, in tal modo, priva di una sua parte qualificante ed inoltre largamente incompleta nella visione complessiva della cultura e della lingua sarda e nei conseguenti strumenti di intervento. Si releva che anche l'Ufficio legislativo della Regione ha espresso avviso contrario alla promulgazione parziale della legge.»* («Relazione», pàg. II).

de la Pública Instrucció, a les noves disposicions sobre l'escola que estableix la llei estatal núm. 537, de 24 de desembre de 1993; disposicions que, segons el projecte de llei, «*sganciano orari e programmi dai rigidi schemi ministeriali, validi per l'intero ambito nazionale, per assumere una flessibilità adattabile alle singole realtà locali*». Aquesta flexibilitat consisteix en la possibilitat d'introduir modificacions en les matèries d'ensenyament dins el marc de l'autonomia didàctica que puguin substituir «*l'attuale sperimentazione metodologico-didattica e quella comportante innovazione di ordinamento e di struttura (già soggetta ad autorizzazione ministeriale)*».

L'art. 17 «*Percorsi formativi sotto forma di progetti regionali*» preveu que les escoles de tots els nivells puguin desenvolupar activitat formativa encaminada al coneixement de la llengua i de la cultura de Sardenya en diverses disciplines, entre les quals trobem l'«*area linguistica e storico-letteraria*», per la qual cosa la Regió actua amb recursos propis en l'àmbit de la formació escolar dels alumnes i de reciclatge del personal docent i directiu, sempre adequant-se a les disposicions ministerials. Els articles 20 «*Sperimentazione in ambito regionale*» i 21 «*Verifica della sperimentazione*» regulen, respectivament, la fase d'experimentació dels projectes formatius i la seva verificació, mentre que l'art. 22 «*Previsione dei piani*» estableix que els plans formatius hagin de considerar formes adequades de reciclatge professional i cultural del personal de l'escola.

Si bé inicialment, a diferència d'allò que preveia l'anterior llei, ja no trobem cap referència al català de l'Alguer en els nous títols iv i v, el punt 4 de l'art. 2 —on es recullen els principis i les finalitats de la llei— segueix preveient el reconeixement del català i també, com a novetat, del genovès de les illes del Sulcis en els termes següents: «*La medesima valenza attribuita alla cultura ed alla lingua sarda è riconosciuta con riferimento al territorio interessato, alla cultura ed alla lingua catalana di Alghero e al tabarchino delle isole del Sulcis.*»*

* Enllestides les proves d'impremta d'aquest treball, amb data d'11 de setembre de 1997 el *Consiglio Regionale della Sardegna* ha aprovat finalment la nova Llei regional 126 «*Promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*», ratificada pel Govern de l'Estat el 15 d'octubre de 1997 i que entrarà en vigor a partir de l'1 de gener de 1998. A més del sard, la llengua pròpia de Sardenya, la Llei reconeix oficialment la llengua catalana de l'Alguer, el genovès tabarquí, el sassarès —una llengua criolla derivada d'un pidgin medieval de base sarda i pisanogenovesa— i el gal-lurès, un dialecte de base toscana emparentat amb el cors, en els termes següents: «*La medesima valenza attribuita alla cultura ed alla lingua sarda è riconosciuta con riferimento al territorio interessato, alla cultura ed alla lingua catalana di Alghero, al tabarchino delle isole del Sulcis, al dialetto sassarese e a quello gallurese*» (títol i, art. 2, punt, 4). Pel que fa al títol iv de la Llei, relatiu a l'ensenyament, «*Integrazione dei programmi scolastici nell'ambito dell'autonomia didattica delle scuole*», queda reduït a un programa

3. ALGUNES OBSERVACIONS SOBRE L'ESTATUT MUNICIPAL DE L'ALGUER

Ja hem apuntat que l'Estatut municipal de l'Alguer¹¹ dona una mínima capacitat d'actuació en matèria de política lingüística, per bé que en termes força ambigus i imprecisos, probablement per les insalvables pugnes existents entre «algueristes» i «sardistes» que forçaren a reduir les pretensions dels favorables al català de l'Alguer (SECHI 1992, 3). Així, l'art. 9 «*Tutela della lingua e della cultura di Alghero*» (Títol I «*Principi generali e programmatici*») evidencia aquesta inconcreció i vaguetat que, però, en última instància reproduïx l'esperit d'inconcreció i vaguetat de l'art. 5 de l'Estatut sard i de l'art. 6 de la Constitució italiana:

«1. *In conformità ai principi accolti dalla Comunità nazionale e internazionale (UNESCO e Comunità Europea) e in base allo spirito e alla lettera della Costituzione della Repubblica Italiana, il Comune si propone di tutelare, promuovere e diffondere la conoscenza della storia, della lingua catalana nella variante Algherese e della cultura e delle tradizioni locali, attivando contemporaneamente il confronto con le altre realtà presenti in città, al fine di garantire spirito di collaborazione e tolleranza.»*

Per tant, en aquests termes, sembla que no es privilegia clarament la parla catalana de l'Alguer, cosa que sí que semblava deixar clar la primera llei regional en relació amb el territori de l'Alguer. La pregunta és òbvia: quina és, doncs, la llengua que cal garantir a l'Alguer en un hipotètic procés de recuperació lingüística? El segon i tercer punt de l'article semblen que en donin la resposta:

«2. *I particolare si propone di dare supporto a tutte le iniziative dirette alla conoscenza e l'uso della lingua catalana, nella sua variante algherese.*

«3. *Nel territorio del Comune la toponomastica in algherese è equiparata alla toponomastica in lingua italiana e il Comune ne garantisce l'uso contestuale.»*

Però, novament, com s'evidencia en el darrer punt d'aquest art. 9, és

---

d'activació de projectes formatius —formació de l'alumnat prèvia formació del professorat— i a activitats d'experimentació, amb llur fase de verificació, a partir de la introducció curricular opcional de les disciplines de llengua i literatura, història de l'art, tradicions populars, geografia i ecologia i dret referides a l'àmbit autòcton (N. de l'E.: Vegeu la reproducció íntegra d'aquesta Llei a l'apartat *Crònica legislativa* (I.9. legislació internacional).

11. *Statuto Comunale della Città di Alghero (Provincia de Sassari), approvato con deliberazione del Consiglio Comunale no 91 del 11.10.1991, modificata con deliberazione no 20 del 29.4.1992 (Preso d'atto Co.Re.Co. no 1891 del 22.5.1992).*

recurrent l'ambigüitat en relació amb l'aplicació d'una política lingüística a l'Alguer, perquè en el fons no s'hi acaba de preveure el criteri de discriminació lingüística (MARTÍ 1992, 78 i 145) a favor de l'alguerès respecte a les «*altre espressioni linguistiche*» (sard?, sassarès?, altres?):

«4. *Il Comune è l'organismo istituzionale referente per la politica linguistica e sostiene, nei limiti delle possibilità di bilancio, con contributi finanziari, le Associazioni che operano a favore dell'algherese e di altre espressioni linguistiche e culturali, secondo apposito regolamento.*»¹²

En definitiva, la indefinició del marc legal italià en relació amb les minories lingüístiques fa difícil realment pensar en una planificació de la política lingüística que mení cap a una recuperació real del català de l'Alguer.¹³

4. L'ALGUERÈS I L'ESCOLA: ELS PRECEDENTS

Quan el 1988 Rafael Caria afirmava: «Tot ensenyament a l'Alguer en els diferents ordres i graus d'instituts públics, és fet en llengua italiana. Úniques excepcions, de caire experimental, han estat uns cursos per a nens d'escola elemental i d'escola mitjana inferior anomenats '150 hores'. Això a la fi dels anys 70; en aquests darrers anys hi ha hagut la iniciativa espontània d'uns mestres per a la realització d'una mena de teatre per a nens de l'escola elemental, naturalment sense cap criteri lingüístic ni pedagògic» (CARIA 1988, 18), és evident que el panorama de l'alguerès a l'escola no augurava un futur gaire esperançador.

Tenint en compte la realitat lingüística entre les joves generacions a través dels treballs de GROSSMANN (1983), FRULIO-CORRIAS (1986), CHESSA-TOYOS (1991), CHESSA (1994) i PIGA (1994), és clara la tendència a la substitució lingüística i a l'empobriment de la llengua catalana de l'Alguer. Així, per exemple, partint de les dades d'una enquesta inèdita que realitzaren Enrico Chessa i Lluís Toyos l'octubre de 1991 a joves de 17 i 18 anys residents a l'Alguer, el 35,3 % declaraven entendre l'alguerès i només un 10,3 % afirmava de poder-lo parlar, percentage que es reduïa a la mínima expressió quan s'interrogava per l'ús de la llengua, ja que només un 5 % dels joves enquestats declarava d'utilitzar-lo sempre, «restringint però

12. Vegeu una traducció al català de l'Alguer d'aquest art. 9 de l'Estatut municipal dins SECHI 1992, 4.

13. Vegeu CORRAINE 1991, 158, que detalla les exigències en matèria de política lingüística que caldria aplicar a Sardenya per a la recuperació del sard.

l'àmbit d'ús a les situacions en què haguessin de parlar amb persones grans» (CHESSA 1994, 123). Potser la dada més significativa del conflicte lingüístic la trobem quan Chessa confronta les dades de la seva enquesta del 1991 amb les obtingudes per Grossmann el 1977:¹⁴ la clara disminució de l'ús familiar de la llengua, que evidencia la tendència a la solució de continuïtat en la transmissió oral de la llengua familiar (CHESSA 1994, 123).¹⁵ En el mateix sentit s'encaminen els resultats d'una enquesta presentats al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana (CORRIAS-FRULIO 1986): no tan exhaustiva com la de Grossmann, es tracta d'una enquesta realitzada el 1986 a 562 estudiants¹⁶ entre 10 i 20 anys (d'un total de 8.001 estudiants residents a l'Alguer) que ofereix, tanmateix, sense aprofundir excessivament la interpretació dels resultats, una visió més aviat optimista —volgudament, crec— de la situació del català de l'Alguer.¹⁷

Giuseppe Piga, en una enquesta psicolingüística per verificar les sensacions i les connotacions emotives —en valors semàntics— que els catalanoparlants i els italianoparlants algueresos sumen en els subjectes enquestats residents a l'Alguer (estudiants dels *licei* o instituts humanístics i dels instituts tecnicoprofessionals —*scuole medie superiori, classi prime e quarte*),¹⁸ arriba a la conclusió següent: «*Se fino a qualche anno fa chi si stabiliva in Alghero, per appartenere di diritto alla comunità cittadina doveva, suo malgrado, impararne la lingua, ora i tempi sono cambiati. Pertanto l'algherese, se almeno nell'ambito dell'associazionismo culturale permane come una realtà ancora viva, viceversa nella società locale tende oramai a divenire una sorta di reliquia, una lingua 'morta'*» (PIGA 1994, 142). I quant a la consideració que els joves tenen de l'alguerès afegeix que «*l'algherese è stato*

14. Realitzada a un total de 5.303 enquestats: 2.154 de les escoles elementals, 2.984 de les mitjanes i superiors, i 165 del curs de formació per a adults de les «150 hores» (GROSSMANN 1982, 19).

15. Caldria afegir-hi la qüestió de la complexitat del teixit social sard, ja que la presència del sard i d'altres parlars italians contribueix a escollir com a llengua vehicular amb els fills l'italià, a part de les motivacions psicològiques, socials i culturals, perquè com molt bé diu Grossmann «els algueresoparlants constitueixen una diversitat dins la diversitat» i no hem d'oblidar que «l'emigració i la immigració van transformant la configuració demogràfica de la ciutat» (GROSSMANN 1982, 142-146). En aquest sentit, vegeu també SOLE 1991, 120-124.

16. Aquests 562 estudiants foren directament interrogats sobre els respectius 1.112 pares.

17. El 1981 apareixien dins el núm. 8 de *Bastiò. La veu de l'Alguer* (15 d'octubre de 1981) els resultats d'una enquesta poc rigorosa signada per «C.C.C. Està esclariant» i amb el títol «*I giovani e la lingua*» (pàg. 9) adreçada a quantificar el nombre de llengües conegudes i parlades pels joves algueresos, que evidenciava igualment la poca vitalitat de l'alguerès i del sard entre els joves.

18. Un total de 525 estudiants d'extracció casual, que corresponen al 16,86% del total hipotètic de 3.114 (PIGA 1994, 100-107).

sostituito dall'italiano. Specialmente nelle giovani generazioni il fenomeno è devastante; infatti, esso è episodico e sporadico e sopravvive come aspetto folcloristico del loro linguaggio. In realtà si tratta di un coacervo di boutades, pettegolezzi ed espressioni volgari. Perciò una lingua che ha perso prestigio e dignità presso le generazioni giovani» (PIGA 143-144).

El prestigi de l'alguerès i la recessió de la substitució lingüística passa necessàriament per una planificació lingüística que no se centri únicament a l'escola, a la simple «assignaturització» (MARTÍ 1992, 92), sinó a la vinculació del món laboral i cultural amb les joves i noves generacions (CHESA 1994, 129). Com justament apunta Jesús Royo, «¿hi ha alguna possibilitat que en el futur que ha de venir el cost de la pèrdua del català sigui superior al benefici del seu manteniment?» (ROYO 1991, 81). La resposta crec que és òbvia. Les condicions polítiques —i, doncs, socioeconòmiques i culturals— que s'han de donar per a la normalització del català a Catalunya (ROYO 1991, 39) a l'Alguer són de difícil consecució, no únicament per l'hàndicap de la territorialitat doblement aïllada (BOSCH 1994c, 70-71) sinó també pel tantes vegades qüestionat cost econòmic d'una planificació lingüística. Si hi afegim el fet que la llengua catalana de l'Alguer es troba en una fase gairebé terminal del procés de substitució i en un estat preocupant de degradació interna (GROSSMAN 1983, 151),¹⁹ només el consens —avui inconcebiblement inexistent— de les forces culturals i polítiques alguereses pot augurar un futur divers.

5. L'ESCOLA AVUI I LA CIRCULAR MINISTERIAL 73

Pel que fa a l'escola, avui únicament es pot aplicar com a mesura d'exigua recuperació lingüística un tipus de programa d'alguerès progressiu, basat en la intensificació de l'ús de l'alguerès en unes determinades activitats (cançons, jocs, contes, etc.) i en un horari que a poc a poc pot anar creixent, davant la impossibilitat legal d'aplicar a l'escola una doble via d'ensenyament (classes paral·les en italià i en català) o un programa d'immersió lingüística (PINNA 1992, 359-369; BOSCH 1994a, 5), limitacions que, en general, són extensibles a les altres minories lingüístiques italianes (SCHIAVI 1991, 133). Aquesta consideració es fonamenta sobretot en la recomanació del Ministeri de la Pública Instrucció a partir de la circular ministerial de 2 de març de 1994 núm. 73 «*Dialogo interculturale e convivenza democrati-*

19. Vegeu també, en relació amb el progressiu abandó i corrupció interna del sard, BLASCO 1991, 83-84.

ca: *l'impegno progettuale della Scuola*» segons la qual hom preveu fomentar el respecte a les minories lingüístiques existents a l'Estat italià.²⁰ Aquest respecte es tradueix en «*la disponibilità a conoscere e a farsi conoscere, nel rispetto dell'identità di ciascuno, in un clima di dialogo e di solidarietà*» per la qual cosa «*si inserisce la considerazione delle 'minoranze linguistiche' e delle varietà regionali e locali della nostra società nazionale*». El document, que propugna una educació intercultural sobre la base de les exigències de la societat multicultural italiana, preveu el respecte tant a una identitat «regional» (per exemple, la sarda) com local (això és, l'algueresa). De tota manera, la circular fa una diferenciació politicoadministrativa de les minories lingüístiques italianes: les que anomena «*penisole linguistiche*» de territoris de confí («*francesi, tedesche, ladine, slovene*»), «*maggiormente tutelate, anche in virtù di accordi internazionali*» i les que anomena «*isole linguistiche*» («*albanesi, catalane, croate, franco-provenzali, friulane, greche, ladine, occitane, tedescofone, sarde*»), classificació que, de fet, estableix implícitament dos nivells de consideració política —i, és clar, econòmica— i no lingüística.²¹

Leonardo Sole ja posà en evidència fa alguns anys aquesta dicotomia a partir de la interpretació que feia l'Estat italià de l'art. 6 de la Constitució:

«Spadolini opera una curiosa dicotomia tra le minoranze superprotetta (come quella tedesca dell'Alto Adige), solo perché esistono accordi e trattati internazionali, che avrebbero diritto alla tutela, e quelle disperse ed ancora una volta emarginate e rimosse (non nella coscienza popolare, ma in quella dei suoi distratti rappresentanti) del profondo Sud, alle quali, semplicemente, la nega, con la speciosa considerazione che sarebbero parlate 'in piccolissime comunità, spesso prive di un legame con la realtà viva della società europea contemporanea'. Per suffragare la sua tesi Giovanni Spadolini offre una parafrasi dell'art. 6 della Costituzione, che merita di essere citata: 'La tutela delle minoranze linguistiche nelle grandi lingue europee —il tedesco per l'Alto Adige, il francese per la Val d'Aosta e lo sloveno per la minoranza del Friuli-Venezia-Giulia— è un dovere costituzionale, sancito dall'articolo 6 della Carta fondamentale della Repubblica'. Ma l'articolo 6 recita testualmente (e non ci sembra davvero il caso di andare a scomodare le vere intenzioni dei costituenti): 'La Repubblica tutela con opposte norme le minoranze linguistiche'. Giudichino i lettori» (SOLE 1992, 4).

20. Per a més detalls sobre la c. m. 73 i els seus precedents legals, especialment adreçats a l'escola *materna* i *elementare*, vegeu NOTIZIARIO, 1994.

21. Manlio Brigaglia parla de «*minoranze "storiche" come i sud-tirolesi e i valdostani*» (BRIGAGLIA 1994, 4). Per a més detalls sobre les minories lingüístiques italianes, vegeu TESAROLO 1990, 59-73, i PINNA 1992, 553-604.

Tornant a la circular ministerial, aquesta es pot desplegar a l'escola subordinada als programes d'italià, d'història i d'educació cívica, a partir d'una aplicació gradual a l'escola *materna, elementare, media i secondaria superiore*,²² i preveu, a més a més, si així és requerit per l'escola, un programa de formació del professorat. En aquest sentit, l'escola algueresa ha de poder comptar amb dos factors pedagògicodidàctics irrenunciables:

1. La necessitat d'un model lingüístic que no respongui únicament a la parla —avui excessivament corrompuda—, però tampoc a un català normatiu excessivament allunyat d'aquesta particular realitat lingüística, per diversos segles desvinculada de les altres realitats lingüístiques germanes. Com a exemple, tinguem en compte que la lentitud del procés de recuperació lingüística pel que fa al sard, pendent encara de l'estudi definitiu de les varietats i de la compilació dels suports teòrics per a la normativització fonètica i ortogràfica, com el diccionari i la gramàtica generals, alenteix l'aplicació d'una planificació lingüística.²³ Per això, d'acord també amb l'Estatut municipal de l'Alguer, cal que l'Alguer oficialment adopti un estàndard alguerès d'ús restringit, sobretot escrit però també oral, no únicament per a l'àmbit escolar sinó també per a la vida pública i administrativa.²⁴

2. La necessitat d'una formació específica per a la recuperació de la llengua (PINNA 1992, 407-412) a l'escola i de propostes didàctiques per co-

22. Per a la legislació escolar, vegeu PINNA 1992, 267-300 i 391-405.

23. Ja el 1975 Pittau escrivia que «è assurdo che si chiedo l'insegnamento del sardo nelle scuole senza avere in precedenza escogiato e adottato una 'grafia ufficiale sarda'» (PITTAU 1975, 48). El 1994 l'exassessor Azzena afirmava en relació amb la incapacitat que veia sobre l'aplicació d'una llei d'integració dels programes escolars: «Se la Corte ci avesse dato ragione avremmo incontrato forti difficoltà ad applicare i provvedimenti previsti. Basta un solo esempio: se un insegnante di Tempio viene trasferito in un'altra zona della provincia dove esiste una parlata diversa, come farebbe ad insegnare il sardo?» (La Nuova Sardegna, 14 de juliol de 1994). I més recentment, Lilliu definia així la necessària codificació lingüística: «Scelta, come lingua unitaria, d'una variante o applicazione di essa koinè, ossia di una lingua 'colta', realizzata con l'intreccio delle varianti, come avvenuto per la lingua catalana». Per a més detalls, vegeu PINNA 1992, 179-223.

24. Potser en la línia que definia Antoni Nughes el 1991: «Si és cert i inconforable que l'alguerès, per continuar a ésser lo que avui és, és a diure un dialecte o una varietat de la llengua catalana, i per assegurar-se un futur també com llengua escrita, té de tenir en compte i uniformar-se a l'estàndard general del català, sobretot pels usos més formals, és igualment segur que en aquest procés de recuperació i de salvaguarda tenim de posar moltíssima atenció a no perdre els contactes amb la llengua parlada a l'Alguer, si no volem provocar, i en forma accelerada, la mort natural de l'alguerès» (NUGHES 1991, 15); o en la línia encetada pel Grup per a la Normalització de l'Alguerès, coordinat per Joan Armangué i Herrero, que el 1993 proposà a l'Institut d'Estudis Catalans una proposta d'estàndard oral alguerès, inicialment limitada a la morfologia. Vegeu també l'opinió de CHESSA 1994, 130-131.

mençar a desplegar amb comoditat aquest procés d'introducció progressiva de la llengua. En aquesta línia, com veurem, està treballant des del 1993 el Centre de Recursos Pedagògics «Maria Montessori» de l'Alguer.

Per altra banda, val a dir que el document ministerial justifica aquest canvi d'orientació de la consideració de les minories lingüístiques italianes a partir del respecte a les realitats culturals de fora de l'àmbit estatal (immigració), tenint en compte que hom pretén també amb aquestes recomanacions prevenir el racisme i l'antisemitisme. Així, la circular, sobre la base de la *Pronuncia* del 15 de juny de 1993, ens recorda que, segons el *Consiglio Nazionale della Pubblica Istruzione*, «*sarebbe quanto meno assurdo se la Scuola italiana, su tutto il territorio nazionale, si impegnasse a studiare, capire, considerare usi, costumi, storie, spiritualità assai remote dalla nostra, e non realtà straordinariamente più vicine, ricche di elementi di grande affinità, compartecipati da tempo di valori, interessi, riferimenti giuridico-istituzionali, memorie individuali e collettive comuni, come, appunto, la realtà delle minoranze linguistiche*». Aquesta afirmació no deixa d'ésser paradoxal,²⁵ ja que l'actitud de l'Estat italià, des de l'època sabauda fins als nostres dies, no ha tendit a la persecució legal de les altres llengües, sinó al menyspreu sociocultural i, per tant, a la difusió, a través de l'educació i l'escolarització monolingüe, d'un sentiment d'autodi per part de les comunitats minoritzades envers la pròpia llengua. En paraules de S. Schiavi, «*è infine indispensabile rafforzare e diffondere l'idea che la penalizzazione di culture e di lingue diverse da quella ufficiale può e deve essere eliminata, restituendo dignità e valore ad ogni forma di tradizione socioculturale e alle espressioni linguistiche cui esse sono legate*» (SCHIAVI 1991, 133).

6. EL CENTRE DE RECURSOS PEDAGÒGICS «MARIA MONTESSORI» DE L'ÀLGUER: UNA PLATAFORMA DINAMITZADORA A L'ESCOLA

El Centre de Recursos Pedagògics «Maria Montessori», organisme instituit a l'Alguer amb un acord de col·laboració entre la Universitat de Sàsser —com a extensió universitària a l'Alguer de la Càtedra de Llengua i Literatura Catalanes— i Òmnium Cultural,²⁶ des de la seva creació el 1993

25. De fet, entra en contradicció amb el contingut de la Sentència de la Cort constitucional de 4 de juliol 1994 sobre la Llei regional 410. Com apunta Brigaglia, es tracta de «*l'antico mito risorgimentale della scuola come 'cemento della nazione', che ha sempre operato in chiave anti-regionalista*» (BRIGAGLIA 1994, 3).

26. El Centre, paradoxalment, encara no compta amb el suport i reconeixement del

(MOLINA 1994, 47; ARENAS 1994b, 43) està actuant en la doble línia a què alludíem suara:

1. A través de publicacions puntuals i periòdiques destinades a l'escola *materna, elementare* i *media*, està tendint a l'elaboració consensuada d'un model lingüístic que s'encamini en la línia del respecte a la varietat local i alhora a la codificació de la llengua catalana. Caldria remarcar-ne, per exemple:

1.1. Una mostra provisional de *Contes de Tolstoi. Quadern de lectura i exercicis* (1a ed.: 1994; 2a ed., revisada i augmentada: 1995), adaptada a l'alguerès i amb la inclusió de propostes didàctiques elaborades pel Servei d'Ensenyament del Català de la Generalitat de Catalunya. Presentada i distribuïda entre els ensenyants a la I i II Escola d'Estiu de l'Alguer (setembre de 1994 i 1995, respectivament).

1.2. El *Cançoner, I* (1994), *II* (1995), recull de cançons populars i tradicionals de l'Alguer, a cura d'Antonello Colledanchise,²⁷ amb casset complementària, també presentat i distribuït a la I i II Escola d'Estiu de l'Alguer.

1.3. La publicació mensual *Mataresies* que des del gener de 1995²⁸ apareix amb el subtítol de *Periòdic al servici dels minyons* amb un tiratge de 1.500 exemplars de 8 pàgines distribuïts gratuïtament a les escoles a través del col·lectiu d'ensenyants de l'escola *materna, elementare* i *media* que es reuneixen al Centre. És una combinació de materials locals (una història il·lustrada de Sardenya a cura de Massimiliano Pala i Giuseppe Piga, un laboratori de rondalles a cura de l'associació *Archivi del Sud*, l'educació ambiental a cura de *Legambiente*) i extrets, adaptats a l'alguerès, de còmics catalans, com ara *L'Eixerit*.²⁹

1.4. L'adaptació al català de l'Alguer del còmic *Tintín al país de l'or*

---

municipi de l'Alguer, per bé que l'acord marc signat pel rector de la Universitat de Sàsser i el president d'Òmnium Cultural ja preveu la inclusió de l'ens local (ARENAS 1994a, 10), la qual cosa considero imprescindible perquè donaria cohesió al projecte de planificació lingüística escolar, que es podria complementar amb una hipotètica i desitjable planificació en l'àmbit administratiu i sociocultural.

27. Amb la revisió i correcció d'Andreu Bosch i Rodoreda.

28. L'any 1994 n'aparegueren 8 números, de 4 pàgines, sota la coordinació d'Antoni Arca, com a suplement del periòdic mensual local *Alghero Cronache*.

29. Coordinació d'Andreu Bosch i Rodoreda, gràfica d'Adriana Casu i adaptacions i traduccions a l'alguerès del Grup de Joves del Centre de Recursos Pedagògics «Maria Montessori».

negre (1995) d'Hergé³⁰ i de les versions il·lustrades de *Pinocchio* (1995) de C. Collodi³¹ —400 exemplars dels quals foren distribuïts gratuïtament entre aquells minyons que van fer activitats escolars en alguerès al llarg del curs 1994-1995— i *Robin Hood* (1996),³² amb versió sonora en casset.

2. Però és la formació dels ensenyants i dels coordinadors d'experiències didàctiques allò que ocupa també bona part de l'activitat del Centre:

2.1. El curs 1993-94 ja va comptar amb una incipient programació d'activitats escolars en alguerès, que conclogueren el maig de 1994 amb la I Jornada de «L'escola per la nostra llengua», que consistí en una mostra dels treballs realitzats pels minyons i d'una festa final amb espectacles escolars en alguerès. El curs 1994-95, que va comptar amb un major desplegament d'activitats escolars en alguerès, va duplicar la participació dels alumnes (de 190 a 375), de les escoles (de 4 a 7)³³ i dels ensenyants (de 16 a 37) en la II Jornada de «L'escola per la nostra llengua», que va tenir lloc el maig del 1995. Val a dir que totes aquestes activitats han comptat sempre amb el vistiplau del *provveditore agli Studi* de Sàsser, la màxima autoritat educativa provincial que regeix l'ens administratiu perifèric dependent del Ministeri de la Pública Instrucció.

2.2. Des del 1994 s'organitza l'Escola d'Estiu de l'Alguer amb un programa d'activitats de formació i experimentació de didàctica de la llengua, amb professionals provinents del Servei d'Ensenyament del Català, que analitzaré més detalladament més avall.

2.3. Organització de cursos de formació de 30 hores durant els anys acadèmics 1994-1995 i 1995-1996, com el de «Didàctica de la llengua a partir de la cançó en alguerès», a càrrec d'Antonello Colledanchise, i «Cri-

30. Barcelona: Editorial Juventud, 1995. Revisió i coordinació a cura d'Andreu Bosch i Rodoreda. Adaptació al català de l'Alguer de: Marilena Chelo, Roberto Coccimiglio, Francesca Dinapoli, Aldo Dore, Attilio Gallo, Rita Naracci, Giuseppe Piga, Vittorio Riu, Elisa Rondello, M. A. Susanna Sanna, Anna Scala, Luca Scala, Irene Serra, Maddalena Silanos, Daniela Tilloca i Fiorella Tilloca.

31. Barcelona: Jordi Nabau, 1995. Adaptació original d'E. Sotillos i amb dibuixos de J. Nabau; adaptació al català de l'Alguer d'Aldo Dore, revisió de Luca Scala i coordinació d'Andreu Bosch i Rodoreda.

32. Barcelona: Jordi Nabau, 1996. Adaptació original d'E. Sotillos i amb dibuixos de J. Nabau; adaptació al català de l'Alguer d'Aldo Dore, revisió de Luca Scala i coordinació d'Andreu Bosch i Rodoreda.

33. Amb un total de 17 classes: 2 de l'escola *materna*, 9 de l'escola *elementare* i 6 de l'escola *media*.

teris per a un estàndard escrit alguerès», a cura d'Andreu Bosch i Rodoreda, adreçats al professorat de l'escola *materna, elementare* i *media*.³⁴

7. L'ESCOLA D'ESTIU DE L'ALGUER: UNA EXPERIÈNCIA PILOT

Una primera experiència positiva en aquest sentit fou la de la 1 Escola d'Estiu de l'Alguer (BOSCH 1995a, 8-9), adreçada a mestres, professors i educadors de l'escola pública de l'Alguer i organitzada el setembre de 1994 pel Centre de Recursos Pedagògics «Maria Montessori» amb l'assessorament tècnic del Servei d'Ensenyament del Català de la Generalitat de Catalunya i amb l'autorització del *Provveditorato agli Studi* de Sàsser, que va donar uns resultats i va crear unes expectatives importants quant a la valoració i l'autoestima de la llengua catalana de l'Alguer.

L'Escola es fixà l'objectiu prioritari d'oferir experiències de didàctica de la llengua, tenint en compte que el *provveditore agli Studi* de Sàsser autoritzà oficialment a finals del curs acadèmic 1993-94 la introducció d'activitats escolars en alguerès, sobretot a l'escola *elementare* i *media*, després de la petició que li feren *Omniium Cultural* i el Centre de Recursos Pedagògics «Maria Montessori».³⁵ Es desplega en tres seminaris:

1r grup: «Cantem i juguem», per a educadors i educadores de minyons de 4 a 6 anys (escola *materna*). Aquest seminari proposava la cançó i el joc tradicional i popular com a part integrant del bagatge cultural transmès a través de la família i de la societat que integra els minyons en la cultura d'un poble i fomenta les relacions humanes, per la qual cosa constitueixen una font inesgotable de recursos: aporten un ric repertori de llenguatge que el minyó aprèn fàcilment i constitueixen un important element dinamitzador a l'hora de fomentar l'aprenentatge de la nova llengua.

2n grup: «Escoltem i llegim contes», per a mestres de minyons de 7 a 10 anys (escola *elementare*). Prioritzant en aquest seminari la comprensió i l'expressió orals com a element bàsic per a l'aprenentatge de la nova llengua, el conte fou presentat com un recurs comunicatiu per facilitar aquest aprenentatge, aprofitant, d'una banda, el clima favorable a la comunicació que resulta de l'apropament afectiu entre el mestre i els minyons en el mo-

34. Per a més detalls sobre les activitats del Centre de Recursos Pedagògics «Maria Montessori», vegeu *OMNIUM* 1994, 6-7.

35. Aquesta actitud favorable del *provveditore agli Studi* cal relacionar-la amb les recomanacions ministerials de la circular «*Dialogo interculturale e convivenza democratica: l'impegno progettuale della Scuola*».

ment d'explicar un conte i, d'una altra banda, la fascinació que experimenten els minyons pels contes i el fet que el vehicle de transmissió sigui la nova llengua.

3r grup: «Fem projectes», per a professors i professores de minyons d'11 a 14 anys (escola *media*). Aquest altre seminari es plantejava com una opció metodològica adequada al tractament de l'alguerès que permeti d'organitzar l'activitat d'ensenyament-aprenentatge de la nova llengua des d'una perspectiva d'ús racional i globalitzadora, tenint en compte que l'alt grau de motivació en les activitats d'aprenentatge que es generen potencia que els minyons s'impliquin en llur aprenentatge de manera significativa.

A cada seminari hom va remarcar la importància d'estimular l'ús de la llengua algueresa i la necessitat de crear contextos comunicatius, significatius i funcionals perquè els minyons interioritzin i usin les estructures de l'alguerès, tot insistint en la comunicació com a eix fonamental de l'ensenyament-aprenentatge de la nova llengua i, per tant, en l'exercitació de les habilitats lingüístiques implicades en l'acte comunicatiu: escoltar-parlar-llegir-escriure. Dins aquest procés d'aprenentatge de la nova llengua, hom tingué en consideració el paper de l'educador com a dinamitzador, com a interlocutor i com a model lingüístic.

Amb tot, allò que més sorprengué als organitzadors fou l'àmplia participació, ja que dels 126 inscrits, 82 obtingueren el certificat d'assistència i aprofitament que atorgà la Universitat de Sàsser —que es pot traduir en una hipotètica incidència a 1.050 alumnes—, dels quals 24 eren de l'escola materna, 30 de l'escola elemental i 28 de l'escola mitjana. Vegem també algunes altres dades importants obtingudes a partir d'una enquesta realitzada als 82 participants:

1. Mentre a la pregunta «Lo seminari al qual has assistit te siguerà útil per ensenyar alguerès a les teues lliçons?» les respostes foren: 35 *assai*, 19 *suficientment*, 24 *un poc*, 3 *arrés*, la pregunta «Has pensat com introduiràs (temps i matèria) l'alguerès a les teues lliçons?» donava uns resultats esperançadors: *a*) per temps: 52 una hora cada setmana, 9 una sessió cada quinze dies, 4 mitja hora cada setmana, 2 dues hores cada setmana, 1 no l'introduirà, 14 no responen; *b*) per matèries: 10 cançons, jocs i rondalles, 10 aspectes històrics i geogràfics, 8 llengua, 6 llengua i aspectes d'història i geografia local, 1 religió, 5 altres, 27 sense especificar, 14 no responen.

2. Per altra banda, 74 sobre 8 declaraven que dos dies de formació no havien estat suficients i 34 proposaven per a l'any següent cinc o més dies.

3. En general, creien que els temes dels seminaris havien estat apropiats a allò que esperaven, per bé que apuntaren suggeriments força útils, entre els quals cal remarcar: 10 aprofundir activitats lúdiques i musicals en alguerès (jocs, cançons, rondalles...); 8 intercanvis culturals amb altres territoris de parla catalana; 4 elaboració de llibres d'escola adequats als minyons de l'Alguer; 3 cursos de formació per a futurs mestres de llengua.

4. Val a dir que els resultats de l'enquesta —formulada únicament en català/alguerès, bàsicament amb preguntes de respostes tancades— són potser excessivament optimistes, per bé que, de retruc i amb moltes reserves, podem extreure'n algunes dades sociolingüístiques a partir de les poques preguntes obertes: 15 responen en italià (només 5 afirmen no saber alguerès), 22 responen en català/alguerès força correcte, 16 responen en català/alguerès sense gaire correcció, 1 respon en castellà, 28 no aporten respostes a les preguntes obertes.

Aquestes dades es poden relacionar amb el fet que la major part d'alumnes que segueixen cursos de català per a adults a les diverses associacions culturals de l'Alguer (Obra Cultural, Associació per la Salvaguarda del Patrimoni Històric i Cultural de l'Alguer, Escola d'Alguerés «Pasqual Scanu») correspon d'una banda al col·lectiu de mestres i professors i de l'altra al de joves, majoritàriament ja llicenciats, sense excloure, però, altres col·lectius laborals.

Les assessores dels tres seminaris remarcaren en un informe la participació activa i l'actitud receptiva dels assistents, que evidenciaren ésser conscients de la necessitat tant d'ensenyar com d'aprendre i millorar llur alguerès per tal de fer-ne efectiu l'ensenyament a l'escola. A més, els ensenyants van considerar necessari continuar aquesta tasca iniciada a fi i efecte de realitzar un seguiment de l'aplicació de les propostes didàctiques i poder plantejar o aclarir els dubtes i interrogants que poguessin haver sorgit a partir de la pròpia pràctica, com a plataforma d'intercanvi d'experiències.

A la II Escola d'Estiu de l'Alguer (setembre de 1995) es van impartir cinc cursos de formació sota el lema «Quan la literatura popular ens fa parlar» sempre encaminats a dotar el professorat de recursos i estratègies per a afavorir l'ús de l'alguerès: *a)* El conte; *b)* La poesia; *c)* La dramatització; *d)* Històries amb el suport de ninots articulats; *e)* Didàctica de la llengua a partir de la cançó en alguerès, especialment per a l'escola materna.

8. CONCLUSIÓ

Tot i que ja hem anat avançant observacions conclusives al final de cada apartat, és evident que la recuperació del català a l'Alguer no hauria de restringir-se a l'escola si es vol afavorir la «bilingüïtzació» real i efectiva de les generacions més joves (CHESSA 1994, 129-133), però el context actual d'incertesa política i d'insatisfacció jurídica en matèria lingüística no permet d'ésser tan exigents.

A l'espera, doncs, de l'aprovació no únicament de la Llei regional de «*Tutela e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*» sinó també d'una llei estatal a l'estil d'aquella 612, les expectatives que s'obren en l'àmbit escolar amb la circular ministerial 73, cal esgotar-les com si es tractés d'una clivella del marc legal vigent. En definitiva, però, l'èxit d'aquestes recomanacions ministerials dependrà ara de l'acceptació i el consens que trobaran a les diverses escoles de l'Alguer i, per tant, de la predisposició dels *presidi*, directors didàctics i del professorat, sense oblidar el paper determinant que hi poden tenir els pares i la família en general, les diverses associacions culturals alguereses que organitzen cursos de llengua o vetllen per la cultura autòctona i, sobretot, d'acord amb l'Estatut municipal, l'Administració local.

A l'Alguer, però, hi continua faltant una voluntat clara i tenaç de coordinació i planificació d'esforços, paral·lelament a la necessitat imperiosa de disminució de la conflictivitat i enfrontaments entre associacions culturals, Administració local i intel·lectuals, si és que realment es vol arribar a recuperar l'ús del català de l'Alguer.

BIBLIOGRAFIA

- ARENAS 1994a: Joaquim ARENAS i SAMPERA, «De l'altra illa estant». *Avui* (18/7/1994), Barcelona, pàg. 10.
- ARENAS 1994b: Joaquim ARENAS, «Un centre de recursos pedagògics a l'Alguer», *Crònica d'Ensenyament* (1994), Barcelona, pàg. 43 [427].
- BOSCH 1994a: Andreu BOSCH i RODOREDA, «L'alguerès i la substitució lingüística: un procés reversible?», *L'Alguer*, 33 (març-abril 1994), l'Alguer, pàg. 3-5.
- BOSCH 1994b: Andreu BOSCH i RODOREDA, «El català de l'Alguer davant del nou marc legal», *Avui* (25/8/1994), Barcelona, pàg. 15.
- BOSCH 1994c: Andreu BOSCH i RODOREDA, «El català de l'Alguer, avui», *Butlletí*, 90 (octubre 1994), Barcelona, Col·legi Oficial de Doctors i Lli-

- cenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, pàg. 70-74.
- BOSCH 1995a: Andreu BOSCH i RODOREDA, «L'Escola d'Estiu de l'Alguer», *Fil. Full informatiu del Lector*, 10 (abril 1995), Barcelona, pàg. 8-9.
- BOSCH 1995b: Andreu BOSCH i RODOREDA, «L'altra cara de la normalització lingüística a l'Alguer: l'escola», *Llengua i ús*, 4 (1995), Barcelona, pàg. 4-8.
- BLASCO 1991: Eduardo BLASCO FERRER, «Le Radici storiche del conflitto linguistico in Sardegna», dins *Scuola e bilinguismo in Sardegna. Aspetti scientifici e didattici* (Càller: Edizioni della Torre, 1991), pàg. 79-84.
- BRIGAGLIA 1994: Manlio BRIGAGLIA, «Quella chiave anti-regionalista», *La Nuova Sardegna* (14/7/1994), Sàsser, pàg. 3.
- CARIA 1988: Rafael CARIA, *L'Alguer, llengua i societat. La minoria catalana entre passat i futur*. Sàsser: EDeS, 1988 (ed. bilingüe: *Alghero, lingua e società. La minoranza catalana tra passato e futuro*).
- CHESSA-TOYOS 1991: Enrico CHESSA i Lluís TOYOS, enquesta sobre *Competència, ús i actitud dels joves de 17 i 18 anys residents a l'Alguer*, amb el suport de l'Institut de Sociolingüística Catalana (treball inèdit).
- CHESSA 1994: Enrico CHESSA, «L'Alguer i els països de llengua catalana. Propostes per a una planificació conjunta», *Revista de Llengua i Dret*, 22 (desembre 1994), Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, Generalitat de Catalunya, pàg. 119-134.
- CORRAINE 1991: Diego CORRAINE, «La politica linguistica per la 'normalizzazione' delle lingue nazionali nello stato spagnolo. Il caso basco, catalano, gallego», dins *Scuola e bilinguismo in Sardegna. Aspetti scientifici e didattici* (Càller: Edizioni della Torre, 1991), pàg. 141-158.
- CORRIAS-FRULIO 1986: Maria Angela Beatrice CORRIAS i Antonio FRULIO (amb la col·laboració de Giuseppe BALDOVINO SUFFRITTI), *Enquesta sobre l'ús actual de la parla catalana de l'Alguer*, comunicació inèdita presentada a l'Àrea 1 «Plantejaments i processos de normalització lingüística» del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Lleida, maig 1986).
- GROSSMANN 1983: Maria GROSSMANN, *Com es parla a l'Alguer? Enquesta sociolingüística a la població escolar*, Barcelona: Ed. Barcino, 1983.
- LILLIU 1995: Giovanni LILLIU, «Una lingua, un'anima. La bozza li legge sulla cultura sarda», *La Nuova Sardegna* (31/3/1995), Sàsser, pàg. 38.
- MARTÍ 1992: Joan MARTÍ i CASTELL, *L'ús social de la llengua catalana*, Barcelona: Ed. Barcanova, 1992.
- MOLINA 1994: Pepa MOLINA i PONS, «Il 'Centro Montessori' darà impulso agli studi sulla lingua catalano-algherese», *La Nuova Sardegna* (14/6/1994), Sàsser, pàg. 47.

- NOTIZIARIO 1994: «Scheda normativa sull' 'Educazione interculturale'», a cura de l'Ufficio legislativo dell'Associazione Italiana Maestri Cattolici, dins *Notiziario sindacale e legislativo*, 7-8 (juliol-agost 1994), Roma.
- NUGHES 1991: Antoni NUGHES, «Situació de l'ensenyament de la llengua a l'Alguer», dins *L'ensenyament del català arreu del món* (taula rodona del ix Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes), re-produït a *L'Alguer*, núm. 19 (novembre-desembre 1991), l'Alguer, pàg. 13-15.
- ÒMNIUM 1994: «L'activitat d'Òmnium Cultural a l'Alguer», dins *Òmnium Cultural a l'Alguer. Òmnium Cultural. Butlletí Interior Informatiu*, 100 (setembre-octubre 1994), Barcelona, pàg. 5-7.
- PERETTI 1994: Filippo PERETTI, «Scuola vietata alla 'limba'», *La Nuova Sardegna* (14/6/1994), Sàsser, pàg. 3.
- PERETTI 1995: Filippo PERETTI, «La cultura sarda nelle scuole, la Regione al secondo round», *La Nuova Sardegna* (18/3/1995), Sàsser, pàg. 4.
- PIGA 1994: Giuseppe PIGA, *Il bilinguismo in Alghero: una ricerca psicolinguistica (Tesi di laurea: rel. Gianfranco Nuvoli)*. Any acadèmic 1993-94, Università degli Studi di Sassari, Facoltà di Magistero.
- PINNA 1992: Maria Teresa PINNA CATTE, *Educazione bilingue in Sardegna. Problematiche generali ed esperienze di altri paesi* (Sàsser: Edizioni di Iniziative Culturali, 1992).
- PITTAU 1975: Massimo PITTAU, *Problemi di lingua sarda* (Sàsser: Libreria Dessi Editrice, 1975).
- PITTAU 1991: Massimo PITTAU, «La questione della lingua nella Sardegna attuale», dins *Scuola e bilinguismo in Sardegna. Aspetti scientifici e didattici* (Càller: Edizioni della Torre, 1991), pàg. 85-93.
- ROYO 1991: Jesús ROYO, *Una llengua és un mercat*, Barcelona: Edicions 62, 1991.
- SCHIAVI 1991: Silvana SCHIAVI FACHIN, «Politica linguistica in Italia e iniziative di soluzione istituzionale», dins *Scuola e bilinguismo in Sardegna. Aspetti scientifici e didattici* (Càller: Edizioni della Torre, 1991), pàg. 129-139.
- SECHI 1991: Carles SECHI, «Llei 612: Tutela de les llengües minoritàries», *L'Alguer*, 19 (novembre-desembre 1991), l'Alguer, pàg. 5.
- SECHI 1992: Carles SECHI, «Minorities: llengües i lleis. No passa al Senat italià la 612», *L'Alguer*, 21 (març-abril 1992), l'Alguer, pàg. 3-4.
- SECHI 1993a: Carles SECHI, «Llei regional 410. Tutela i valorització de la cultura i de la llengua de Sardenya», *L'Alguer*, 30 (setembre-octubre 1993), l'Alguer, pàg. 3.
- SECHI 1993b: Carles SECHI, «Llei 410. Tutela de la llengua i de la cultura

- a Sardenya», *L'Alguer*, 31 (novembre-desembre 1993), l'Alguer, pàg. 4.
- SOLE 1991: Leonardo SOLE, «La situazione sociolinguistica della Sardegna. Aspetti e problemi», dins *Scuola e bilinguismo in Sardegna. Aspetti scientifici e didattici* (Càller: Edizioni della Torre, 1991), pàg. 95-128.
- SOLE 1992: Leonardo SOLE, «Ma chi ha paura delle minoranze linguistiche?», *L'Alguer*, 22 (maig-juny 1992), l'Alguer, pàg. 3-5.
- TESSAROLO 1990: Mariselda TESSAROLO, *Minoranze linguistiche e immagine della lingua. Una ricerca sulla realtà italiana*, Milà: Franco Angeli-Università di Trieste, 1990.

